

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

АНДРУСИШИН РОМАН МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 340.12:17]:351.74 (043.3)

**ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОВС:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
Гарасимів Тарас Зеновійович
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
професор кафедри теорії та філософії права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Никифорак Михайло Васильович
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри філософії та теорії права

кандидат юридичних наук, доцент
Котуха Олександр Степанович
Львівський торгово-економічний університет,
декан юридичного факультету

Захист відбудеться «30» вересня 2016 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1–3, аудиторія 301 XIX навчального корпусу)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий «29» серпня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перехід сучасного суспільства до нових соціально-економічних відносин супроводжується кризовими явищами у багатьох сферах життя людей та водночас збільшенням «правової складової» їх повсякденності. Задля формування нової парадигми взаємовідносин працівників забезпечення публічної безпеки з населенням, трансформації ОВС із «карального» органу на службу надання правоохоронних послуг необхідна активна постійна робота з правового виховання працівників ОВС*.

Будь-які дії, пов'язані з виконанням працівником ОВС професійного обов'язку, позначаються на його свідомості, формуючи відтак його правову культуру. Прийняття та реалізація положень Закону України «Про Національну поліцію» як складова процесу реформування ОВС зумовило принципові зміни у теорії та практиці правового виховання працівників ОВС. Попри це, сучасний стан теоретичних і організаційних основ цього процесу недосконалий, що засвідчує необхідність здійснення системного теоретико-методологічного аналізу проблем правового виховання працівників ОВС та шляхів його вдосконалення.

Дослідженню окремих питань правового виховання працівників ОВС присвячено праці вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: О. А. Ануфрієнка, Н. П. Бортник, Ч. М. Бурханова, О. І. Гарасимів, Т. З. Гарасиміва, А. П. Гетьмана, А. І. Годяка, Н. А. Гураленко, О. Г. Данильяна, І. В. Дмитрієнка, І. М. Жаровської, Ю. М. Заніка, І. І. Іванова, Ю. Ю. Калиновського, В. С. Канціра, І. І. Коваленка, В. Б. Кавальчука, М. В. Кожушка, М. М. Козяра, О. М. Костенка, О. С. Котухи, І. О. Личенко, М. Т. Лоджука, А. А. Лукашенко, Є. М. Майнулова, В. С. Макарчука, С. І. Максимова, Д. О. Мальцева, Н. П. Матюхіна, Л. І. Миськіва, О. А. Моргунова, М. В. Никифорака, О. М. Омельчука, О. О. Орлової, В. Л. Ортинського, О. І. Остапенка, У. М. Парпан, А. С. Романової, Р. А. Сербина, М. М. Сірант, С. С. Сливки, М. С. Соколова, В. М. Стратонова, А. І. Суббота, Л. І. Суровської, С. М. Тихомирова, Л. Л. Тихоненка, В. А. Трофименка, Ю. О. Фігель, І. Ю. Хомишин, М. М. Цимбалюка, О. Л. Чернобай, О. О. Швиркіна, М. Й. Штангрета та інших. Однак комплексне вивчення питань правового виховання працівників ОВС у рамках сучасних культурних тенденцій не провадилося.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 рр. Національної академії правових наук України, а також у контексті наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ: «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри»

* У дисертаційній роботі поняття «працівник органів внутрішніх справ» включає працівників Національної поліції України.

(номер державної реєстрації 0113U002433) та «Проблеми реформування правової системи України» (номер державної реєстрації 0113U007492).

Мета і завдання дослідження. *Мета роботи* – комплексно опрацювати та висвітлити теоретико-методологічні аспекти правового виховання працівників органів внутрішніх справ.

Для реалізації вказаної мети сформульовано такі *завдання*:

- розкрити підходи до визначення поняття, змісту і ціннісного аспекту правового виховання працівників ОВС;
- розглянути особливості нормативного забезпечення правового виховання працівників ОВС в Україні;
- визначити механізм правового виховання працівників ОВС;
- охарактеризувати мету і завдання правового виховання працівників ОВС;
- окреслити види суб'єктів правового виховання працівників ОВС;
- з'ясувати форми, методи, способи, прийоми і засоби виховання працівників ОВС;
- проаналізувати особливості зарубіжного досвіду правового виховання працівників ОВС;
- простежити динаміку політики правового виховання працівників ОВС в Україні;
- обґрунтувати практичну значущість правового виховання та правової освіти у формуванні правової культури працівників ОВС.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері правового виховання працівників органів внутрішніх справ.

Предмет дослідження – правове виховання працівників органів внутрішніх справ у теоретико-правовому вимірі.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі сутність, зміст, роль, місце та призначення правового виховання працівників органів внутрішніх справ у вітчизняному суспільстві та освітньому просторі обґрунтовано у рамках міждисциплінарного підходу, основу якого становлять сучасні парадигми знання.

Під час розгляду особливостей правового виховання використано такі методи дослідження: системний та структурний аналіз – задля обґрунтування механізму, структури і нормативно-правового забезпечення правового виховання (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3); абстрактно-логічний і формально-правовий – під час розкриття змісту понятійно-категоріального апарату (підрозділи 1.3, 2.1); порівняльно-правового аналізу – у контексті вивчення правового виховання працівників ОВС у зарубіжних країнах (підрозділ 2.4); систематизації, класифікації та узагальнення теоретико-правових положень щодо формування та розвитку правового виховання працівників органів внутрішніх справ – у рамках огляду літератури (підрозділ 1.1); моделювання – під час підготовки практичних рекомендацій та пропозицій у сфері удосконалення

змістових, структурних та функціональних елементів правового виховання працівників органів внутрішніх справ (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційної роботи становлять наукові праці з теорії держави і права, порівняльного правознавства, конституційного права, цивільного права, адміністративного права та судочинства, кримінального права і філософії права.

Нормативно-правовою основою роботи є положення Конституції України, міжнародно-правових договорів, законодавчих актів та інших нормативно-правових актів України, які регулюють правове виховання працівників ОВС.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є комплексним монографічним дослідженням, присвяченим правовому вихованню працівників ОВС. Наукова новизна виконаного дослідження полягає в тому, що:

уперше:

– обґрунтовано, що самовдосконалення, саморозвиток, професійно-особистісний розвиток, професійна свідомість і самосвідомість, ставлення працівника ОВС до себе як до професіонала – це ті поняття, які формують і утверджують самостійність і відповідальність майбутнього фахівця у сфері правоохоронної діяльності;

– визначено зміст правового виховання працівників ОВС як набуття професійних правових цінностей, формування ставлення до правоохоронної діяльності, усвідомлення себе як правоохоронця, оцінка власних професійних здібностей крізь призму правових принципів (справедливості, рівності, свободи, гуманізму, добросовісності, законності);

– обґрунтовано, що ціннісний аспект правового виховання працівників ОВС виявляється у перетворенні раціональних елементів (правові знання, навички та вміння) на правові цінності та переконання, а останні – на такі складні поведінкові компоненти, як правові установки й орієнтації, що значною мірою зумовлюють психологічний стан готовності до правозастосовної діяльності з вирішення конкретних правових ситуацій;

– доведено, що сучасна концепція правового виховання працівників ОВС повинна враховувати суспільні зміни, можливості інформаційних технологій, розвиток комунікативних та мультимедійних засобів і бути високотехнологічною, здатною протидіяти зовнішньому інформаційному впливу, забезпечити інформаційну безпеку національної правової культури;

– зазначено, що на Міністерство внутрішніх справ та Головні управління Національної поліції покладено функції здійснення правового виховання працівників ОВС, а повноваження цього Міністерства та Головних управлінь відтак мають галузевий, надгалузевий та спеціально функціональний характер у вказаній сфері діяльності;

удосконалено:

– підходи до класифікації форм правового виховання працівників ОВС. Особливу увагу приділено юридичній клініці як новітній інтерактивній формі правового виховання майбутніх працівників ОВС;

– змістовну характеристику зарубіжного досвіду правового виховання працівників правоохоронних органів на прикладі поліції у деяких країнах (Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Іспанія, Норвегія, Португалія, Угорщина, США, Фінляндія, Швеція), що забезпечило відповідне порівняння континентальної та англо-американської систем правового виховання працівників поліції;

– теоретико-методологічні засади взаємовпливу та взаємозв'язку між правовим вихованням, правовою освітою, правовою культурою та морально-етичною підготовкою працівників ОВС;

набули подальшого розвитку:

– положення про те, що правова політика держави у сфері правового виховання працівників ОВС повинна бути науково обґрунтованою та практично орієнтованою;

– міжнародно-правове та законодавче забезпечення розвитку правового виховання працівників ОВС.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації висновки, положення та пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для удосконалення та подальшого розвитку загальнотеоретичних уявлень про категорію «правове виховання» в теорії права та галузевих науках;

– *правотворчій та правозастосовній діяльності* – аналітичні напрацювання і розробки суб'єкти правотворення та правозастосування можуть використати для удосконалення чинних і прийняття нових законів та інших нормативно-правових актів, а також поліпшення якості законодавчої та правозастосовної практики;

– *навчальному процесі* – під час підготовки курсу лекцій для дисциплін «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права», «Порівняльне правознавство», «Філософія права», «Соціологія права». Окремі положення дисертаційної роботи можуть бути використані для підготовки відповідних розділів підручників та навчальних посібників;

– *правовиховній роботі* – для підвищення правової свідомості та правової культури учасників правотворчої та правозастосовної діяльності.

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані в дисертаційній роботі положення та висновки обґрунтовано на основі самостійних досліджень автора. Для аргументації окремих положень дослідження використано наукові праці інших учених, на які зроблено відповідні посилання.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію обговорено та схвалено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ. Низку положень роботи оприлюднено на науково-практичних заходах: студентсько-курсантській науковій конференції

«Актуальні проблеми приватного права в Україні» (Львів, 27 квітня 2012 р.); звітній науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (Львів, 28 вересня 2012 р.); міжнародній науковій конференції «Восьмі юридичні читання. Правові проблеми взаємодії влади і громадянського суспільства» (Київ, 10–11 жовтня 2012 р.); міжвузівській науково-практичній конференції «Методичні аспекти розвитку історично-правової освіти на сучасному етапі» (Ялта, 20 лютого 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Філософські, теоретичні та методологічні проблеми юридичної науки в умовах євроінтеграції України» (Львів, 25 квітня 2014 р.); звітній науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (Львів, 17 жовтня 2014 р.); I-й Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми і перспективи безоплатної правової допомоги Україні» (Харків, 21 грудня 2014 р.); звітній науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (Львів, 16 жовтня 2015 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у 15 публікаціях, з яких п'ять статей – у друкованих наукових фахових виданнях України, дві статі – у зарубіжних періодичних наукових виданнях, та восьми тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 213 сторінок, з яких 180 – основний текст, 33 – список використаних джерел (309 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт та предмет; охарактеризовано використані у роботі методи; сформульовано наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення; наведено відомості про апробацію основних положень дисертаційної роботи; окреслено її структуру.

Розділ 1 «Теоретико-методологічна характеристика правового виховання» містить три підрозділи, у яких здійснено огляд наукових позицій учених щодо сутності правового виховання, сформовано методологічні засади виконання дослідження, з'ясовано та розкрито поняття правового виховання загалом.

У *підрозділі 1.1 «Огляд літератури за темою»* узагальнено наукові погляди та концепції правового виховання як теоретико-правового явища. У процесі аналізу стану дослідження проблеми застосовано комплексний підхід: враховано досягнення загальної теорії держави і права та провідних галузей

права, а також здобутки представників інших наук: філософії, політології, соціології, культурології тощо.

Встановлено, що у вітчизняній правовій науці відсутні системні та комплексні дослідження проблем правового виховання працівників ОВС; лише у деяких працях теоретиків права розглянуто цю тему, однак побіжно та фрагментарно. Наголошено на зростанні зацікавленості науковців до процесу пізнання правового виховання як юридичного явища.

У підрозділі 1.2 *«Методологія дослідження»* розкрито методологічну основу дослідження, що забезпечує достовірність, повноту, високу якість і практичну значущість дослідження теоретико-юридичної основи, складових елементів правового виховання працівників ОВС за сучасних умов. Усі використані підходи, принципи та методи тісно переплітаються, що дало змогу здійснити ґрунтовний аналіз окресленої проблеми.

У підрозділі 1.3 *«Сутність та специфіка правового виховання»* наголошено, що правове виховання – це складова соціального виховання людини, що функціонує у взаємозв'язку з моральним, патріотичним, естетичним та іншими видами виховання. Взаємозв'язок правового та інших видів соціального виховання сприяє формуванню не лише правової культури зокрема, але й культури особи загалом. У людини, яка володіє необхідним рівнем правових знань, може бути відсутня система моральних якостей. Правосвідомість сприяє формуванню відповідних високих моральних якостей. Прищепити людині тільки правові знання і переконати у відмежуванні від морального, естетичного та інших видів виховання – неможливо. Людина як частина загального соціуму виховується через увесь арсенал заходів і засобів виховного впливу. Тому правове виховання супроводжується одночасно моральним, сімейним, релігійним, естетичним та іншими видами виховання.

Визначено, що правове виховання – це процес формування уявлень людей про право, розвиток суб'єктивного ставлення до суті права, його цінностей за допомогою правової психології з урахуванням індивідуальної або масової емоційної реакції на право.

Розділ 2 «Інституційні та нормативні основи механізму правового виховання працівників ОВС» містить три підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Поняття, зміст та функції правового виховання працівників ОВС в Україні»* розкрито дві основні функції правового виховання працівників ОВС – пізнавальна, що відповідає за обсяг правових знань та умінь працівників ОВС та відображається у понятті «правова підготовка»; оціночна, що складається з: елементарних емоційних станів особистості (почуття, емоції, переживання); складних емоційних утворень (ціннісне ставлення до правових явищ у формі ціннісних орієнтацій).

Виокремлено особливості правового виховання працівників ОВС: формування шанобливого ставлення до права, закону, до практики його застосування; має практичний вимір, адже працівники ОВС не тільки знають основні принципи, норми права, але і використовують їх у правозастосовній

діяльності; переконаність у необхідності неухильного дотримання букви і духу закону; сприяє здійсненню активних правомірних дій щодо захисту прав і свобод громадян; впливає на різні сфери життєдіяльності працівників ОВС; за функціональною ознакою має пізнавальне, оціночне і регулятивне значення.

У підрозділі 2.2 «Нормативно-правове забезпечення правового виховання працівників ОВС в Україні» проаналізовано міжнародно-правові (декларації, рекомендації, кодекси, хартії, угоди про співробітництво) та національні (закони, постанови, накази) акти, що регулюють питання правового виховання працівників ОВС.

У підрозділі 2.3 «Механізм правового виховання працівників ОВС» механізм правового виховання проаналізовано через функціонування соціального управління. Специфіка механізму впливу суб'єкта на об'єкт у сфері правового виховання полягає в тому, що воно здійснюється за допомогою конкретних засобів – інструментів, які сприяють перетворенню правових цілей на бажаний результат, що становлять певну цінність і для учасників процесу правового виховання, і для суспільства загалом.

У підрозділі 2.3.1 «Мета та завдання правового виховання працівників ОВС» зазначено, що правове виховання має на меті формування правосвідомості – важливого структурного компонента правової культури. Правосвідомість сприяє формуванню у свідомості працівників ОВС цінностей правової культури – соціальної цінності людини, прав і свобод людини, суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, законів, юридичної відповідальності, законності, правопорядку тощо.

Необхідність модернізації теорії правого виховання зумовлена також стрімкими темпами соціально-економічних умов життя суспільства, інформаційно-технологічною революцією, формуванням глобального інформаційного суспільства і його можливостями надшвидко поширювати правові ідеї. Сучасна концепція правового виховання має зважати на суспільні зміни, можливості інформаційних технологій, розвиток комунікативних та мультимедійних засобів.

У підрозділі 2.3.2 «Система суб'єктів правового виховання працівників ОВС» зазначено, що суб'єкти правового виховання – основна ланка, яка визначає загальний напрям правовиховної роботи. Проаналізовано такі види суб'єктів правового виховання працівників ОВС: держава; органи державної влади; вчені-правознавці, фахівці, які, за правило, представляють спеціалізовані НДІ юридичного профілю; особи, діяльність яких пов'язана зі системою професійної підготовки працівників ОВС; вищі навчальні заклади МВС України та ін.

Особливої уваги потребує такий напрям, як пропаганда прав людини. Відтак, у процесі взаємодії та співпраці між органами державної влади та громадськими організаціями відбувається підготовка і реалізація рішень (національних доктрин правового виховання та інших документів), науково-методичного забезпечення у сфері правового виховання працівників ОВС України.

У підрозділі 2.3.3 «*Форми, методи, прийоми та засоби правового виховання працівників ОВС*» визначено, що форми правового виховання працівників ОВС – це способи організації виховного процесу, за яких відбувається взаємодія вихователя із працівниками ОВС за різних умов. Серед форм правового виховання особливе місце посідають юридичні клініки, одним із напрямів діяльності яких є проведення заходів із правової освіти та правового виховання працівників ОВС в Україні. Юридичне клінічне навчання суттєво відрізняється від традиційних методик освіти, адже курсант насамперед працює не з теоретичною юридичною фабулою з підручника, а з реальною життєвою ситуацією, проблемою, яка відображена у зверненні громадянина до юридичної клініки.

В епоху інформаційних технологій вагому роль у правовому вихованні виконують засоби масової інформації. Однак діяльність ЗМІ неоднозначна і залежить від якості правової інформації. Коли ЗМІ переслідують власні вузько корпоративні інтереси, намагаються вгодити інтересам певних, в основному, впливових, політичних сил (олігархів, владних структур тощо), то цілком очевидно, що спотворюється правова дійсність, об'єктивність правової інформації ставиться під сумнів. Відтак, частина правової інформації стає невисвітленою або проігнорованою внаслідок прагнення ЗМІ до сенсаційних новин.

У підрозділі 2.4 «*Особливості правового виховання працівників ОВС в зарубіжних країнах*» проаналізовано досвід правового виховання працівників поліції у провідних країнах світу (США, Австрії, Бельгії, Греції, Угорщині, Норвегії, Іспанії, Португалії, Швеції, Фінляндії, Великобританії) та запропоновано запровадити у вітчизняну практику правового виховання працівників ОВС конкретні напрацювання цих країн.

У багатьох європейських вищих навчальних закладах поліції діє підхід, що інтегрує правові принципи та методики професійного навчання співробітників поліції в єдиний процес. Організаційна структура правового виховання в європейських поліцейських академіях і коледжах, як здається на перший погляд, складається стихійно, залежно від низки чинників, які впливають на організацію правового виховання і обумовлюють, яку саме організаційну модель буде обрано.

Розділ 3 «Теоретико-прикладні аспекти розвитку правового виховання працівників ОВС в Україні» присвячений дослідженню особливостей та закономірностей вирішення проблемних аспектів правового виховання працівників ОВС в Україні.

У підрозділі 3.1 «*Роль та значення правового виховання працівників ОВС в контексті правової політики в Україні*» визначено, що значущість правового виховання працівників ОВС зростає через необхідність суспільних змін, задавання нових орієнтирів суспільного розвитку, формування правової культури у межах нового людиноцентристського праворозуміння, утвердження і забезпечення прав і свобод людини, прищеплення громадянам правових цінностей з метою

матеріалізації верховенства права, стимулювання правової активності людей та їх об'єднань, створення необхідного правового поля для ефективного функціонування громадянського суспільства та розвитку правової держави.

За становлення правової держави та громадянського суспільства правовиховна та освітня діяльність держави підпорядковується цілям формування якісно нового рівня правосвідомості та правової культури на основі формування у свідомості працівників ОВС загальнолюдських правових ідеалів і цінностей, широкого залучення державних і недержавних інститутів, їх вільної участі в обговоренні освітніх та інших програм і концепцій. В умовах глобальних загроз і викликів держава зацікавлена в консолідації суспільства, подоланні конфронтації і ксенофобії, збереженні національної єдності і захисту національних інтересів. Захист національних інтересів, зокрема у сфері формування правосвідомості та правової культури, стає обов'язковою складовою правової політики держави, в тому числі у сфері правового виховання працівників ОВС.

У підрозділі 3.2 *«Правове виховання та права освіта як чинники формування правової культури працівників ОВС»* констатовано, що формування правової культури передбачає підвищення якості підготовки юридичних кадрів для правоохоронних органів, зокрема ОВС. Юридична освіта є чинником розвитку правової культури та формування у працівників ОВС правових знань, навичок та вміння їх застосування у практичній правоохоронній діяльності. За період незалежності України почали формуватися нові підходи до системи юридичної освіти, апробуватися різні освітні концепції, розвиватися законодавство у сфері правової освіти працівників ОВС.

Вивчення міжнародних правових актів, зарубіжних правових систем, іноземного юридичного досвіду, зрозуміло, має значення для просування правової реформи, вдосконалення законодавчої системи, упорядкування її відповідно до міжнародного права, а також модернізації юридичної освіти працівників ОВС. Водночас, за використання зарубіжного юридичного досвіду необхідно зважати на особливості національної правової культури. Ігнорування особливостей національної правосвідомості, специфіки правового менталітету, національно-духовних підвалин правової культури призведе до бездумного запозичення, копіювання зарубіжного досвіду. А це, як відомо, негативно позначається на формуванні національно-етнічної правової культури, призводить до втрати самобутності правової культури, її переродження в механічну, бездуховну, беззмістовну систему (набір) нездійснених на національному ґрунті правових ідей.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі одержаних наукових та практичних результатів вирішено наукове завдання щодо дослідження теоретико-правових аспектів правового виховання працівників ОВС. Цьому, зокрема, сприяли філософські, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, за допомогою

яких обґрунтовано достовірні результати, що мають якісні та кількісні показники правового виховання працівників ОВС.

1. Правове виховання працівників ОВС має певну специфіку в системі правового виховання загалом. Правове виховання пересічного громадянина та працівника ОВС не може бути через об'єктивні умови тотожним та збігатися за змістом. Правове виховання – це цілеспрямована, організована, послідовна, систематична та системна діяльність з боку держави, її органів, установ та організацій, інших учасників правовиховної діяльності з метою формування в особи належного рівня правової свідомості та правової культури, законслухняності, правомірної поведінки, а також прагнення до соціально-правової активності. Зміст правового виховання працівників ОВС – це набуття професійних правових цінностей, формування ставлення до правоохоронної діяльності, усвідомлення себе як правоохоронця, оцінка власних професійних здібностей крізь призму правових принципів (справедливості, рівності, свободи, гуманізму, добросовісності, законності) та формування ставлення до себе як професіонала.

2. Нормативне забезпечення правового виховання працівників ОВС в Україні – це сукупність нормативно-правових актів, що визначають мету, завдання, принципи, функції, форми і методи правового виховання працівників органів внутрішніх справ.

3. Механізм правового виховання працівників ОВС слід розглядати як систему суспільних інститутів і взаємодій, організованих спеціальними суб'єктами з метою досягнення оптимально можливого результату виховного впливу суб'єкта правового виховання на працівників ОВС, для формування у них правосвідомості і високої правової культури з використанням специфічних правових засобів.

4. Правове виховання має власну мету та завдання, вирішення і досягнення яких сприяє формуванню правової культури та правосвідомості працівників ОВС. Мета правового виховання працівників ОВС – це поширення правових ідей і теорій, правової інформованості та формування позитивного, ціннісного ставлення до права і закону, соціальної позиції про явища правового життя, виховання правових переконань, мотивів тощо. Завдання правового виховання працівників ОВС – дати необхідні знання про досягнення правової культури, закони та інші нормативно-правові акти, міжнародні правові акти, права і свободи людини, правомірну поведінку, соціальну цінність права у життєдіяльності суспільства для зміцнення законності та правопорядку.

5. Суб'єкти правового виховання працівників ОВС – державні органи, громадські організації, соціальні групи, посадові особи та громадяни, котрі спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів щодо правового виховання працівників ОВС.

Варто зазначити, що правове виховання працівників ОВС має специфічну систему суб'єктів та тісно пов'язане зі системою професійної підготовки працівників ОВС. Зокрема, такими суб'єктами є: 1) держава, яка відповідає за формування правової політики та законодавства; 2) органи державної влади, що:

забезпечують реалізацію державної політики у сфері правового виховання працівників ОВС України; здійснюють управління і контроль у сфері правового виховання працівників ОВС України; затверджують доктрину правового виховання працівників ОВС України; забезпечують функціонування закладів освіти, що здійснюють правове виховання працівників ОВС України; організовують підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів у сфері правового виховання працівників ОВС України; здійснюють інформаційне забезпечення у сфері правового виховання працівників ОВС України; виконують інші повноваження у сфері правового виховання працівників ОВС в Україні; 3) керівники органів і підрозділів ОВС; 4) працівники апаратів з питань роботи з персоналом; помічники заступників начальників органів і підрозділів з питань роботи з персоналом з організації виховної роботи та старші інспектори з виховної роботи (керівники підрозділів курсантів (слухачів) ВНЗ (начальники курсів, заступники начальників курсів, командири навчальних взводів; науково-педагогічні (педагогічні) працівники; 4) наставники; 5) суб'єкти громадського суспільства.

6. Форми правового виховання працівників ОВС – це способи організації виховного процесу, за яких відбувається взаємодія вихователя із працівниками ОВС за різних умов.

Класифікація форм правового виховання:

1) за призначенням, метою, змістом:

– загальні (основні) – правова освіта (навчання); правова пропаганда; правова агітація; правова просвіта; індивідуально-виховна робота; правова практика; правове самовиховання;

– спеціальні – службова підготовка, правова практика, проведення науково-практичних семінарів.

2) залежно від кількості охоплення осіб:

– масові;

– групові;

– індивідуальні.

Традиційні форми правового виховання повинні бути адаптовані до нових умов життя суспільства. Так, лекції, бесіди як традиційні форми правового виховання мають поєднуватися з інформаційними технологіями, більш сучаснішими інформаційними формами поширення правових знань. Відчувається також потреба в нових формах правового виховання, які можуть здійснюватися за комп'ютерними і телекомунікаційними технологіями. Доцільно використовувати можливості цифрового телемовлення. Завдяки інформаційним технологіям зростає швидкість поширення правової інформації.

Методи правового виховання працівників ОВС – це сукупність способів і прийомів впливу на свідомість, волю, психіку і поведінку працівників ОВС, що здійснюються з урахуванням безпосередньо їх здібностей, загальних та індивідуальних властивостей, конкретної правовиховної ситуації та полягають у вирішенні завдань і досягненні мети цього напрямку виховання.

До методів правового виховання працівників ОВС належать: метод переконання; метод заохочення; метод примусу; метод прикладу; метод спостереження. Методи правового виховання мають педагогічну, психологічну, етичну спрямованість, охоплюють різні способи впливу на свідомість і поведінку працівників ОВС.

Засоби правового виховання працівників ОВС – усе те, за допомогою чого здійснюється цілеспрямований вплив на свідомість, волю і поведінку працівників ОВС або за допомогою чого передається інформація про право та інші чинники, які мають юридичне значення, що впливає на формування активної правової позиції працівників ОВС як індивідів. До засобів правового виховання працівників ОВС віднесено: а) діяльність державних органів, установ та громадських об'єднань; б) теле- і радіомовлення; в) друковані видання; г) кіно; г) літературу; д) мистецтво; е) засоби наочної пропаганди та агітації.

7. Комплекс заходів щодо використання зарубіжного досвіду правового виховання працівників ОВС передбачає: 1) організацію планомірного, систематичного й оперативного інформування керівництва, професорсько-викладацького і слухацького складу, наукових працівників, а також всіх зацікавлених співробітників органів внутрішніх справ про сучасний стан дослідження та тенденції розвитку правового виховання працівників ОВС; 2) використання порівняльно-педагогічної методології, комплексу методів і методики під час вивчення зарубіжного досвіду правового виховання працівників ОВС і оцінки його якості; 3) застосування закордонного досвіду виховання працівників ОВС у системі підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів освітніх установ системи МВС.

Не слід «механічно» переймати досвід якої-небудь країни без урахування вітчизняних реалій через відмінності чинників, що визначають особливості виховання. Щоб мінімізувати ризик негативних наслідків необґрунтованого перейняття зарубіжного досвіду вітчизняною практикою, доцільно дотримуватися певних умови його вивчення, оцінки та використання. Задля цього, зокрема, необхідні: 1) всебічний аналіз соціально-економічного та культурно-історичного середовища функціонування поліцейських систем, досвід яких передбачається застосувати; 2) аналіз правових та концептуальних основ функціонування правоохоронних органів і освітніх систем України та країн, досвід яких вивчається з метою подальшого використання; 3) аксіологічний аналіз досвіду, що підлягає перейняттю: визначення, наскільки він актуальний у конкретній ситуації, чи відповідає загальній концепції розвитку системи органів внутрішніх справ; 4) прогнозування, наскільки конкретний зарубіжний досвід може бути ефективним у діяльності органів внутрішніх справ або освітньому закладі і за яких умов (організаційних, матеріальних, кадрових та ін.); 5) теоретичне обґрунтування необхідності і послідовності здійснення впровадження зарубіжного

досвіду; б) врахування зарубіжного досвіду та особливостей вітчизняного національного менталітету і правових традицій у правовому вихованні.

8. Правова політика у сфері правового виховання та освіти працівників ОВС – це діяльність держави і громадянського суспільства з формування правосвідомості та правової культури працівників ОВС в межах виховного та навчально-освітнього процесу, що провадиться на основі комплексу правових знань та освітніх технологій.

9. У процесі підготовки працівників ОВС слід приділяти увагу не лише правовому вихованню та освіті, але й формуванню свідомості й правових знань та їх особистої правової культури. Одним зі шляхів забезпечення якості юридичної освіти працівників ОВС є вдосконалення навчального процесу, модернізація навчальних планів і програм, введення нових дисциплін. Необхідно зважати також на нові тенденції розвитку юридичних наукових дисциплін, зокрема посилення міждисциплінарних контактів між традиційними і новими дисциплінами, між юридичними і неюридичними.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Андрусишин Р. М. Метод переконання як основа правового виховання працівників ОВС / Р. М. Андрусишин // Актуальні проблеми приватного права в Україні: матеріали студентсько-курсантської наукової конференції (м. Львів, 27 квітня 2012 р.) / за ред. В. О. Кучера, Г. Б. Яновицької. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 6–10.

2. Андрусишин Р. М. Роль юридичних клінік у правовому вихованні працівників ОВС / Р. М. Андрусишин // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: матеріали звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 28 вересня 2012 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 7–11.

3. Андрусишин Р. М. Правове виховання працівників ОВС як одна з норм правової соціалізації / Р. М. Андрусишин // Правові проблеми взаємодії влади і громадянського суспільства: матеріали Міжнародної наукової конференції. Восьмі юридичні читання (м. Київ, 10–11 жовтня 2012 р.). / ред. кол.: В. П. Андрущенко, Ю. С. Шемшученко, Б. І. Андрусишин [та ін.]. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – С. 269–271.

4. Андрусишин Р. М. Теоретичні аспекти правового виховання працівників ОВС на сучасному етапі / Р. М. Андрусишин // Методичні аспекти розвитку історично-правової освіти на сучасному етапі: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (м. Ялта, 20 лютого 2013 р.). – Євпаторія: ЄІСН РВНЗ КГУ, 2013. – С. 226–228.

5. Андрусишин Р. М. Форми та методи правового виховання працівників міліції / Р. М. Андрусишин // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. – Ужгород, 2014. – Вип. 28. – Т. 1. – С. 7–10.

6. Андрусишин Р. М. Значення правового виховання на становлення правосвідомості працівників ОВС / Р. М. Андрусишин // Філософські, теоретичні та методологічні проблеми юридичної науки в умовах євроінтеграції України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 25 квітня 2014 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – С. 325–328.

7. Андрусишин Р. М. Система та структура правового виховання як складної соціальної системи / Р. М. Андрусишин // Вісник Чернівецького факультету НУ «Одеська юридична академія». – 2014. – Вип. 3. – С. 6–15.

8. Андрусишин Р. М. Поняття та сутність правового виховання / Р. М. Андрусишин // Електронне наукове видання ДВНЗ «Запорізький національний університет». – 2014. – № 4. – С. 12–16.

9. Андрусишин Р. М. Роль правового виховання у розбудові громадянського суспільства в Україні / Р. М. Андрусишин // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: матеріали звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 17 жовтня 2014 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – С. 5–8.

10. Андрусишин Р. М. Формування високого рівня правосвідомості та правової культури працівників міліції як необхідна умова підвищення ефективності їх правовиховної діяльності / Р. М. Андрусишин // Митна справа. – 2014. – № 5 (95). – С. 190–195.

11. Андрусишин Р. М. Некоторые мировоззренческие проблемы правового воспитания милиции в Украине / Р. М. Андрусишин // *Legea și viața. Revistă științifico-practică*. – Republica Moldova, 2014. – Nr. 11/2 (275). – С. 3–6.

12. Андрусишин Р. М. Організаційно-правове забезпечення виховної роботи в органах внутрішніх справ / Р. М. Андрусишин // Митна справа. – 2014. – № 6 (96). – С. 289–293.

13. Андрусишин Р. М. Правовиховний вплив юридичних клінік на формування правової культури майбутніх юристів / Р. М. Андрусишин // Проблеми і перспективи безоплатної правової допомоги Україні: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Харків, 21 грудня 2014 р.). – Х.: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2014. – С. 4–7.

14. Андрусишин Р. М. Этапы организации правового воспитания в современном обществе / Р. М. Андрусишин // *Legea și viața. Revistă științifico-practică*. – Republica Moldova, 2015. – Nr. 1 (177). – С. 31–35.

15. Андрусишин Р. М. Правове виховання як необхідна умова подолання правового нігілізму працівників ОВС в умовах розбудови громадянського суспільства в Україні / Р. М. Андрусишин // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: матеріали звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 16 жовтня 2015 р.). – ЛьвДУВС, 2015. – С. 5–8.

АНОТАЦІЯ

Андрусин Р. М. Правове виховання працівників ОВС: теоретико-правовий вимір. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2016.

У дисертації здійснено загальнотеоретичний аналіз поняття правового виховання. Визначено концептуальні основи методології пізнання правового виховання; досліджено його зміст та особливості. Запропоновано авторське трактування поняття «правове виховання працівників ОВС» та розкрито основні властивості цього поняття. Охарактеризовано механізм правового виховання працівників ОВС (мета, завдання, система суб'єктів, форми, методи, прийоми і засоби). Розкрито особливості правового виховання працівників ОВС у зарубіжних країнах. Проаналізовано роль і значення правового виховання працівників ОВС у контексті правової політики України. Виокремлено та охарактеризовано правове виховання та правову освіту як чинники формування правової культури працівників ОВС.

Ключові слова: правове виховання, механізм правового виховання, форми, методи, прийоми та засоби правового виховання.

АННОТАЦІЯ

Андрусин Р. Н. Правовое воспитание работников органов ОВД: теоретико-правовое измерение. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права, история политических и правовых учений. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2016.

В диссертации осуществлен общетеоретический анализ правового воспитания. Определены концептуальные основы методологии познания правового воспитания. Исследовано содержание и особенности правового воспитания. Предложена авторская трактовка содержания понятия «правовое воспитание сотрудников ОВД» и раскрыты основные свойства этого явления. Дана характеристика механизма правового воспитания сотрудников ОВД (цель, задачи, система субъектов, формы, методы, приемы и средства). Раскрыты особенности правового воспитания работников ОВД в зарубежных странах. Проанализированы роль и значение правового воспитания сотрудников ОВД в контексте правовой политики Украины. Выделены и охарактеризованы правовое воспитание и правовое образование как фактор формирования правовой культуры работников ОВД.

В диссертационной работе сущность, содержание, роль, место и назначение правового воспитания сотрудников органов внутренних дел в

отечественном обществе и образовательном пространстве обосновано в рамках междисциплинарного подхода, в основе которого составляют современные парадигмы знания. При рассмотрении особенностей правового воспитания использованы такие методы исследования, как системный и структурный анализ – для обоснования механизма, структуры и нормативно-правового обеспечения правового воспитания, абстрактно-логический и формально-правовой – при раскрытии содержания понятийно-категориального аппарата, сравнительно-правового анализа – в контексте изучения правового воспитания сотрудников ОВД в зарубежных странах, систематизации, классификации и обобщения теоретико-правовых положений по формированию и развитию правового воспитания сотрудников органов внутренних дел – в рамках обзора литературы, моделирование – при подготовке практических рекомендаций и предложений в области совершенствования содержательных, структурных и функциональных элементов правового воспитания сотрудников органов внутренних дел.

Ключевые слова: правовое воспитание, механизм правового воспитания, формы, методы, приемы и средства правового воспитания.

SUMMARY

Andrusyshyn R. M. Legal education of employees of the Interior: theoretical and legal dimension. – Printed as manuscript.

The thesis for a scientific degree of Candidate of Law in speciality 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – Lviv Polytechnic National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2016.

The thesis presents a general theoretical analysis of legal education. Conceptual knowledge bases of methodology of legal education. The content and features of legal education. The author interpretation of the concept of «legal education of employees» and solved the basic properties of the phenomenon. Characterized mechanism of legal education of employees (objectives, tasks, system of subjects, forms, methods, techniques and tools). The peculiarities of the legal education of employees in foreign countries. The role and importance of the legal education of employees in the context of the legal policy of Ukraine. Allocated and described legal education and legal education as factors in the formation of legal culture of employees.

Key words: legal education, legal education mechanism, forms, methods, techniques and tools of legal education.

Підписано до друку 26.08.2016 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 93-16.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.

